

Iván Fónagy

Metafora ve fonetice

(Die Metaphern in der Phonetik, 1963)

Monografie maďarského fonetika dotýkající se otázek sémantiky hlásek a jejího využití v literárních textech.

V úvodní kap. Metafory ve fonetice (1–26) konstatuje Fónagy bohatství metaforiky ve fonetice a pokouší se nastínit přehled tradice obrazného označování zvukových kvalit (metaforická označování samohlásek, souhlásek, prozodických vlastností), daný materiál pak v 2. kap. Fonetické metafory mimo fonetiku (27–64) konfrontuje s obdobnými charakteristikami z pera literátů nebo s výsledky četných foneticko-sémantických testů s mluvčími různých věkových skupin; reaguje také na kritické výhrady. Ve 3. kap. Symbolismus fonému z jedné a druhé strany (*Symbolisme au-delà et en deçà du phonème*, 65–88) se Fónagyova pozornost obrací k literárním textům, zajímá ho frekvence výskytu fonému v textu v závislosti na jeho (emocionálně-obsahové) povaze; uvádí příklady z anglické, maďarské, německé a francouzské poezie (např. zvýšený výskyt /t/, /k/, /r/ v básních „agresivních“ v opozici ke zvýšenému výskytu /l/, /m/ v básních „idylických“). Ve 4. kap. Smysl fonetických metafor (89–110) se autor pokouší obrazné kvality zvuků řeči objasnit — jejich základ spatřuje zejm. ve fyziologických pocitech při artikulaci (opírá se přitom v 5. kap. o testy s dětmi, které jsou od narození neslyšící nebo nevidomé, 111–120). V 6. kap. Pudová povaha zvuků řeči (121–148) a 7. kap. Dynamický aspekt mluvy (149–159) se Fónagy inspirován psychoanalýzou a Sigmundem Freudem zabývá souvislostí zvuků řeči s erotikou, sacími reflexy, agresivitou, vulgaritou apod. Závěrečná 8. kap. Proč metafora? (161–198) dosavadní poznatky a hypotézy zobecňuje a klade si otázku po úloze metafory v našem myšlení.

1 Seznam literatury by byl obrovský, upozorníme jen na heslo Phonesteme in: A. Preminger – T. V. F. Brogan (eds.), *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, Princeton 1993, s. 909–910, kde je i další literatura, nebo na R. Jakobson – L. R. Waugh, *The Sound Shape of Language*, in: R. Jakobson, *Selected Writings* 8, Berlin 1988, s. 1–315.

Své výklady Fónagy zakládá na hypotéze o přirozených základech sémantiky hlásek, zařazuje se tak po bok těch, kteří zpochybňovali de Saussurovu tezi o arbitrarnosti jazykového znaku. Podobné teorie mají svou dlouhou tradici, ať již v rámci myšlení o jazyce,¹

či programové estetiky básnické tvorby, prosazovaly se i v poezii (např. barevné asociace hlásek u Arthura Rimbauda nebo zaumny a hvězdný jazyk u Velemira Chlebnikova). Fónagy upozornil, že důležitou roli při sémantizaci hlásek v básnickém jazyce hrají určité nadindividuální a vlastně i nadnárodní artikulační a akustické asociace s hláskami spojené. Přestože Fónagy své analýzy básnických textů nedokládá dostatečně rozsáhlým materiálem (tezi o vzrůstu frekvence příslušných fonémů v textech o určitých obsahových charakteristikách je tak třeba stále považovat za krajně spornou), samotný zřetel ke zvukové stránce básnického textu a snaha o její sémantizaci je inspirativní. V české literární teorii se obdobnými výzkumy zabývá Pavel Jiráček.²

Vydání

Die Metaphern in der Phonetik, The Hague 1963. *A metafora a fonetikai műnyelvben*, Budapest 1963 (odlišná verze). *La Méta-phore en phonétique*, Ottawa 1979 (přeprac.; z tohoto vyd. citováno).

Literatura

J. L. M. Trim, recenze, *Journal of Linguistics* 1965, č. 1, s. 93. J.-M. Schaeffer, *Romantisme et langage poétique*, *Poétique* 1980, č. 42, s. 177–194. P. Delbouille, recenze, *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur* 1982, s. 363–367. J. Perrot (ed.), *Polyphonie pour Iván Fónagy*, Paris 1997.

Iván Fónagy (1920–2005)

Maďarský fonetik a lingvista zabývající se problematikou fonetiky básnického jazyka. Působil v Maďarské akademii věd, na univerzitách v Segedínu a Paříži. Další díla: *A költői nyelv hangtanából* (Fonetika básnického jazyka, 1959), *Situation et signification* (1982), *Languages within Language. An Evolutionary Approach* (2000).

České překlady

Stati: Forma a funkce básnického jazyka, in: *Dvanáct esejí o jazyce*, Praha 1970, s. 81–123.

/mc – ri/

² Srov. P. Jiráček, Sémantizace hlásek v osmi evropských jazycích, *Československá psychologie* 1985, č. 4, s. 340–346; Fonologická expresivita českého básnického jazyka, *Česká literatura* 1991, č. 4, s. 289–312; Prožitek zvuku a český verš, *Slovo a slovesnost* 1992, č. 3, s. 161–170; *Lyrický rytmus. O spojení zvuku a smyslu ve verši*, Brno 2007.